

Leren alfabetiseren. Een leeswijzer

1 januari 1990

Auteurs: Els Schellekens, Rob Godfried

Volume: 21

Nummer: 7

Pagina's: 242-247

Documenten

- [moer_jrg21_068.pdf](#)

els schellekens vergroten probleemoplossingsvaardigheden los van de context mogelijk maken en het ver rob godfried mogen tot logisch redeneren bevorderen pas de laatste jaren plaatsten critici vraagte kens bij de vergaande invloed van de beheersing van het schrift op het denken van individuen leren alfabetiseren een belangrijke bijdrage leverden scribner cole 1981 zij toonden aan dat scholing op een leeswijzer de westerse manier een belangrijker invloed heeft op het denken dan geletterd zijn op zich schools geletterden kunnen vaak vooral goed op een schoolse manier problemen oplossen en daar op schoolse wijze over praten scribner dit alfabetiseringsnummer van moer is gewijd aan cole definieren denken dan ook als het kunnen preventie van ongeletterdheid de redactie koos voor uitvoeren van domein en situatiespecifieke een brede invulling van het thema met een wat meer operaties deze operaties worden gekenmerkt theoretische benadering niet zo veel artikelen die door een terugkerende doelgerichte opeen direct op de praktijk ingaan dus die staan al regelmatig volging van activiteiten waarbij een specifieke in moer technologie en een specifiek kennissysteem de verschillende aspecten van geletterdheid die in dit worden gebruikt daarom spreken scribner nummer aan de orde komen geven twee redactieleden cole van practices sociale praktijken ge hieronder een kader de lezer kan daaruit en uit de letterdheid is zo n practice na het onderzoek overige artikelen criteria afleiden voor een taalbeleid van scribner cole was het verband tussen deze leeswijzer besluit met een korte karakteristiek scholing en geletterdheid niet langer vanzelf van alle artikelen sprekend de invulling van geletterdheid als practice sluit aan bij het begrip functionele geletterd de gelett erde maa t sc ha ppij heid dat voor het eerst opduikt in een u n e s co publikatie van 1956 onderwijsdeskundigen na de invoering van de leerplicht aan het begin spreken inmiddels van functioneel analfabe van deze eeuw zag menigeeen de toekomst opti tisme daarmee accepteren ze buitenschoolse mistisch tegemoet alle burgers zouden leren toepassing van het schrift als criterium voor lezen en schrijven en daarmee bijdragen aan geletterdheid van een individu ofte wel als een een grote maatschappelijke vooruitgang het leerling binnenschools vol-

doet aan de normen schrift zou cultuuroverdracht vergemakkelijk van geletterdheid wil dat nog niet zeggen dat ken dus lag verheffing van het volk binnen diezelfde leerling ook buiten de school met handbereik voor de wetenschap was het schrift geschreven teksten uit de voeten kan voor al lang een onmisbaar medium deze verwach de hand ligt nu het zoeken naar een nieuwe af tingen vormden de grondslag voor de theorie stemming tussen het schoolse lees en schrijf van the great divide volgens welke gemeen onderwijs en de wijze waarop geletterheid schappen onderscheiden worden naar al dan functioneert binnen de maatschappelijke con niet geletterd zijn de orale culturen bleven text zeker nu duidelijk is dat de nederlandse achter bij de geletterde culturen omdat ze een gemeenschap driekwart eeuw na invoering van schriftsysteem ontbeerden verplichte scholing een onverwacht hoog aan tal ongeletterden telt reden genoeg voor her de geletterde bezinning op onderwijsdoelen en de voorwaar denwaaronder geletterdheid tot stand komt veel psychologen gaan ervan uit dat beheersing van het schriftsysteem kennis bereikbaar maakt de school als doorgangshuis en dus het denken inhoudelijk verandert bovendien zou gebruik van het schrift het denk de school als institutie staat tussen natuurlijke proces beïnvloeden het abstractievermogen opvoeders en maatschappij ouders en maat 242 moer 1990 7 schappij delegeren een aantal taken aan de wat leren die kinderen die thuis niet spelen en school een centrale taak is dat kinderen leren lezen in hun eigen omgeving wel ofte wel lezen en schrijven als doel op zich en als middel vanuit welke beginsituatie moet de school sim om kennis op te doen kinderen die niet mee pelweg aan het werk kunnen worden snel van een taal of ontwikkelingsachterstand verdacht zelfs vierjarigen wie is verantwoordelijk voordat se krijgen zo n etiket al vaker als ze geboren wor rious onderzoek is gedaan naar de opvoedings den in een gezin met een lage sociaal econo situatie van migranten kinderen staan onder mische status en bijna onvermijdelijk lijkt het wijsspecialisten al klaar met interventiepro als ze uit een migrantengezin komen de zwak grammas daarmee lijkt de centrale vraag ke leerlingen sukkelen hun leerplicht door en ondergesneeuwd te raken om wiens verant blijken vervolgens ook al hebben ze een moei woordelijkheid gaat het eigenlijk die van de zaam behaald vakdiploma op zak niet gewenst ouders of die van de school juist omdat het een in het arbeidsproces de taal vaardigheden die professioneel instituut is dient het onderwijs ze hebben ontwikkeld zijn kennelijk niet toerei zich de mislukking van leerlingen aan te trek kend voor een maatschappelijk functioneren op ken het onderwijs dient zich als maatschappe elk gebied er kan dus sprake zijn van twee bar lijke instelling aan te passen aan de veranderen rieres een tussen thuismilieu en schoolomge de schoolpopulatie het moet daarvoor echter ving en een tussen school en maatschappelijk we l de middelen en instrumenten in handen functioneren krijgen juist omdat school een professioneel instituut is dat leerlingen begeleidt in de overgang van de aansluiting th u i s school meerde thuismilieu naar maatschappij is kansenongere onderzoekers hebben al gewezen op het be lijkheid niet acceptabel daar is iedereen het lang van voorschoolse oriëntatie op en con over eens frontatie met geletterdheid als factor die mede binnen het onderwijs zelf wordt gestreefd het latere schoolsucces bepaalt alvorens inter naar verbetering daarbij gaat de aandacht venties in de thuisitu-

atie worden gepleegd dat de laatste jaren uit naar de leerproblemen van lijkt de laatste tijd maar al te gemakkelijk te individuele kinderen deze aandacht kreeg gebeuren is het van belang eerst eens goed te bij voorbeeld vorm onder de noemers zorgver kijken naar de taalfuncties rollen genres en breeding en leerlingen volgsysteem allerlei spreekstijlen die het kind in de directe omge hulpprogramma s en materialen moeten het de ving leert hanteren het zou best kunnen dat een leerkracht mogelijk maken ook de zwakke leer zo breed mogelijke variatie aan taalgebruiks en lingen binnen de groep te houden de aanpak is interactie ervaringen de vruchtbaarste bodem gericht op het opsporen en verhelpen van knel bieden waarop onderwijs wortel kan schieten punten in het gangbare onderwijs de achter het zou ook best kunnen dat de ene culturele blijvende leerling wordt wel zoveel mogelijk omgeving in dit opzicht rijker is dan de andere opgetild naar een gewenst niveau leerinhoud maar op dit gebied is merkwaardig genoeg nog den en didactiek staan echter niet vaak ter dis nauwelijks onderzoek gedaan cussie vaker wordt de oorzaak van leerachter i n hoeverre ouders in de richting van een der standen buiten de school gezocht vooral de gelijke brede oriëntatie gestimuleerd kunnen sociaal economische status van de ouders lijkt worden hangt sterk af van de opvattingen van debet aan slecht presteren van hun kinderen zo de ouders met betrekking tot opvoeding hun zouden laag opgeleide allochtone ouders te verwachtingen ten aanzien van school en het kort schieten in het stimuleren van de vroege vertrouwen dat ze hebben in de nederlandse ontwikkeling van hun kinderen ze lezen geen omgeving in ieder geval is voorzichtigheid ge boekjes met ze kopen geen puzzels en ander boden er is al te veel misgegaan als er al een vernuftig speelgoed doen geen spelletjes laten wens tot veranderen ontstaat zal die van bin we even aannemen dat deze beelden kloppen nenuit moeten komen dwang werkt nooit dan dringen zich twee vragen op morele druk kan wel eens averechts werken wie is er eigenlijk verantwoordelijk voor het bovendien is het heel goed mogelijk dat kinde onderwijssucces van brede groepen leerlingen ren in hun thuismilieu een ander type vaardig 1990 7 moer 243 heid ontwikkelen dat op school helemaal niet creativiteit laten ze maar al te vaak buiten be aan bod komt etnografisch onderzoek is dus schouwing ze zoeken een verantwoorde reme nodig om een realistisch beeld van de begin die om een symptoom te bestrijden maar zien situatie van kinderen te krijgen mogelijke oorzaken over het hoofd wie kan nog serieus volhouden dat een kind gemoti analfabetisme tegengaa n veerd raakt of betrokken is bij het lezen van een tekst als het onderwijs zal dus allereerst bij zichzelf te rade moeten gaan leerkrachten moeten nu moe en fik eenmaal werken met de leerlingen die ze bin fik en moe nenkrijgen of ze daar nu blij mee zijn of niet wie is daar voorkomen moet worden dat leerlingen al jong dansgek voorgoed afhaken dit zijn de leerlingen die fik is weg nog wel de techniek van het lezen onder de knie en moe oo k krijgen maar schoolse teksten niet opvatten als bronnen van waardevolle kennis het schrift met dit soort inhoudsloze maar technisch zeer blijft een geheimtaal de taal van een ander zo verantwoorde onzin heeft annerieke freeman stagneert hun leesontwikkeling en daarmee al in 1979 de vloer aangeveegd met haar variant verwerving van schoolse kennis datgene wat er op school gebeurt heeft zo weinig met de bloed op de s toep eigen achtergrond begin-

situatie en maatschappelijke perspectieven te maken dat de kloof al daar is pa
snel niet meer te dichten is weg lul zegt moe ik moet jou niet h et aan v ank e lijk l
ees o nde rwij s h e t moe pakt een mes voorkomen van leesproblemen lijkt doenli-
jk als zij steekt pa neer je leesproblemen kunt voorspellen dat lukt o wat een bloed
echter niet goed daarom pleit dre van don maar daar is poes gen 1984 voor
eenzelfde benadering van kin lik lik poes lik deren met en zonder potentiële lee-
sproblemen wat is poes blij durnont 1984 veronderstelt een verband tus moe is
ook blij sen lees en taalproblemen als dit verband er is dat nietfijn inderdaad is li-
jkt goed taalonderwijs op de kleuterschool het beste middel tot preventie van het
arme kind dat aan dit soort tekst en geen leesproblemen boodschap h e eft loopt
kans op d e diagnos e wetenschappers richten zich vaak te eenzijdig leesproble-
men m et als gevolg nog me e r van op analyses van het technisch leesproces facto
die onzin ren als herkenning motivatie functionaliteit e n naast func tion eel lees
en schrijfond erwij s kind er e n schrijve n tekste n omdat ze and e re n iets me e te
delen hebben en l e zen teksten die hen wat te vertell e n hebben is ook functione
e l woorden vakonderwijs nodig waarin d e vragen di e kin de ren aan de w e reld
stell e n centraal staan de gaan l e erkracht is e r om richting t e geven aan activi
te iten om te inspireren e n t e be gel e iden daar i sg a ti s bij is het uitgangspunt
schriftelijk taalgebruik ligt in h e t ve rle ngde van mondeling taalgebruik en he eft
betekenis en zin voor d e ge bruiker 1 a ti1 h een goed onderwijs betekent alle kin-
deren krij di chtbj r gen de gelegenheid hun persoonlijk e kwalitei te n te o ntd
ekk e n uit te br e id e n en ve rd e r te ontwikkelen 244 moer 1990 in het kader
van preventie van ongeletterd leeswijze r heid dienen onderwijsidealen als ont-
dekkend leren functioneel taal onderwijs en persoon de redactie koos voor dit the-
manummer de titel lijke ontplooiing serieus genomen te worden leren alfabetis-
eren om aan te geven dat er voor ze hebben nog niets van hun geldigheid verlo
alle betrokkenen een leertaak ligt niet alleen ren integendeel hoe gevarieerder de
achter voor leerlingen cursisten maar ook voor hun grond van kinderen die de ba-
sisschool bezoe leerkrachten begeleiders en onderwijsbegelei ken des te groter
wordt de noodzaak om de ders onderwijsontwikkelaars en methodenma paden der
uniformiteit te verlaten daarvoor kers met de opgenomen artikelen willen we is
wel nodig dat die achtergrond van elk kind een stand van zaken schetsen we be-
strijken gekend en gerespecteerd wordt daarom een breed gebied recente on-
twikkelin gen in het aanvankelijk leesonderwijs onder de harde werkelijkhei d wijs
in het begrijpend lezen alfabetisering in de volwasseneneducatie en de voors-
choolse taal het hierboven beschreven ideaal bestrijkt omgeving van leerlingen de
artikelen leveren hoogstens de halve waarheid de school heeft stof tot reflectie op
de onderwijspraktijk en op nu eenmaal een beperkt bereik zelfs als ieder keuzen
die leerkrachten en teams maken een het best denkbare onderwijs krijgt bete kent
dat nog geen automatische verbetering hieronder zetten we nu de vier dimens ies
die wij van de maatschappelijke perspectieven van alle als maatgevend zien voor
goed taal onderwijs leerlingen de meest pijnlijke en belemmerende op een rijtje
alle artikelen betreffen een of factoren liggen in de samenleving zelf werk meer
van die vier dimensies loosheid en racisme zijn structurele maatschap de eigen
taal ervaring van kinderen is rich pelijke mechanismen die ervoor zorgen dat er

tinggevend voor de inhoud van de alfabetise een onderklasse bestaat het heeft geen zin over ring zo zal moeten verdwijnen dergelijke misstanden binnen de schoolmuren het onderwijs houdt zich samen met de kinde het zwijgen te doen ze beïnvloeden zelfbeeld ren bewust bezig met het onderzoeken van de en perspectieven van alle leerlingen erkenning eigenschappen van geschreven taal in plaats en analyse van deze verschijnselen vormen sa van het opleggen van oefjes zo komen we af men de eerste voorwaarde om je ertegen te weer van technisch lezen terwijl we taal toch als te stellen ook in die zin moet geletterdheid als instrument beschouwen practice gezien worden preventie van analfa op school moeten meerdere manieren van betisme kan alleen maar samengaan met het ge met elkaar omgaan meerdere manieren van le ven van ruimte aan ieder lid van de nederlandse ren mogelijk zijn en gestimuleerd worden samenleving een sterke identiteit van leer inhouden moeten antwoorden geven op vragen lingen is daarbij van wezenlijk belang en zo n van kinderen een gesloten lee rprogramma sterke identiteit ontwikkel je niet als verschillen met vaststaande leerstof en deelnemingsstruc altijd maar weer ontkend of gladgestreken wor turen werkt het sterkst in het nadeel van kinde den bewustzijn van eigen maatschappelijke ren van wie die inhouden en rollen qua ervaring positie en toekomstperspectief bepaalt het han en beleving ver af staan gelijke einddoelen zijn delingsbereik van de leerlingen ook al als ze op bereikbaar langs verschillende leerwegen in de basisschool zitten daarom werkt de term houdelijk en qua leerstijl moet er ruimte zijn maatschappelijk analfabetisme versluijend voor de sp e cifieke culturel e kwaliteiten van het gaat om maatschappelijke buitensluiting al i e d er kind vanaf de vroegste jeugd of je analfabeet wordt voors choolse en buit enschoolse ervaring van of bent hangt ervan af aan welke kant van de kinderen moet gekend worden door het onder streep je staat of gezet bent sommigen zetten wijs zo kunn e n vooroord e len plaats maken na hun leerplicht en een berg opgedrongen voor begrip inzicht en waardering frustraties en schaamte de stap naar een lees en deze drie dimensies dragen bij aan de ve rvulling schrijfgroep voor volwassenen een wrange van de centrale voorwaarde de school biedt alle invulling van permanente educatie leerlingen het gevoel van veiligheid e n gebor genheid dat nodig is om te l e ren en te g roeien i 990 7 moer 2 45 hieronder is geprobeerd elk artikel kort te ingrid van alphen tweespraak en tweestrijd plaatsen binnen die vier dimensies in de puberteit mannentaal verschilt van vrouwentaal de inho u d peergroep blijkt een hoofdrol te spelen in de seksespecifieke taalvaardigheid van jongeren marleen claessens preventie als afvalpro van 12 tot i6 jaar wat zijn de sterke kanten van dukt die verschillende taalvaardigheden ingrid van zij manipuleert de taal met volwassen analfabe alphen deed onderzoek naar mondeling taal ten zoekt naar wat taal met de mensen doet en gebruik schriftelijk taalgebruik zou ook wel wat de mensen met taal doen communicatie eens van die elementen kunnen bevatten staat centraal er wordt gezocht naar dingen die 260 dicht bij de cursisten staan als vertrekpunt voor die communicatie om uiteindelijk tot ontslui e bol h van wessel achtergronden en ting van het schriftsysteem te komen lezen en uitgangspunten van lees je wijzer schrijven vloeien voort uit spreken en luisteren de auteurs analyseren de denkhandelingen die 24 8 nodig zijn om de schriftelijke taal te kunnen be grijpen

en hanteren die handelingen leren zij ulla bohnenn preventie ijdele wens of reele basisschoolkinderen stapsgewijs aan in lees je mogelijkheid wijzer een methode voor begrijpend en stude leren lezen en schrijven gebeurt in de basis rend lezen eigen ervaringen spelen daarbij wel school en in alfabetiseringsgroepen twee on een rol maar de auteurs houden zich vooral be derwijssoorten met eenzelfde doel maar een zig met een technisch instrumentarium voor de andere doelgroep de ene instelling werkt met ontsluiting van schriftelijke taal de afvallers van de andere instelling wat gaat er 26 8 in de ene mis zodat er in de andere werk blijft door de alfabetiseringscursussen is ook in het wietske miedema dagelijks mislukken of basisonderwijs een discussie op gang gekomen status verbeteren over intercultureel zou het anders kunnen taalonderwijs s 254 miedema bepleit dominantiebestrijding via de inhoud van activiteiten op het gebied van begrijpend lezen in de basisschool om zo veiligheid ruimte en positieverbetering van niet nederlandstalige leerlingen te bewerk stelligen language experience approach wordt uitgebreid met een antiracisme doelstel ling 28 4 tom van der voort een pleidooi voor vrij lezen in de basisschool van der voort houdt een pleidooi voor vrij ie ze n op de basisschool vrije leestijd op school is o de s te belangrijker nu de vrije tijd daarbuiten vooral opgeslokt wordt door andere bezighe den zoals de t v 29 0 m j c mommers aanvankelijk lees en naar schrijfonderwijs in internationaal perspectief de onderzoeken naar methodieken van aanvan mennp kelijk lees en schrijfonderwijs krijgen steeds meer een internationaal karakter m omm c rs 246 moer 19 9 0 7 beschrijft kenmerken van verscheidene talen en literatuur het verband met aanvankelijk lezen en probeert onder andere een vergelijking te trekken tussen dongen d van leesmoelijkheden naar diagnosrise verschillende benaderingen die bij uiteenlopen rendonderwijzen bij het leren lezen tilburg zwij de schriftsystemen worden gehanteerd hij sen tg84 geeft tevens de discussie weer rond de didactiek dumont j j leesstoornissen verschijningsvor van de technische verwerving van fonetische men samenhangen oorzaken in a j w m talen thomassen e a red het leerproces lisse 29 6 swets zeitlinger 1984 freeman a leesboekjes kritisch bekeken in bi henry lamme een goed begin is het hele bibliotheek en samenleving februari 1979 werk scribner s m cole the psychology of literacy lamme ontwikkelt criteria aan de hand waar cambridge mass london 1981 van een aantal taalmethoden die zich met het aanvankelijk lezen bezighouden exemplarisch worden beoordeeld de criteria zijn zowel inhoudelijk als didactisch voorwaarden uit de sfeer van de eigen taalomgeving worden gekoppeld aan kenmerken van het schrift 30 3 marjan pronk computerhulp bij de eerste stappen op het schrijverspad op hogeschool de dries-tar wordt voor de groepen 2 en 3 een computerprogramma ont wikkeld dat het aanvankelijk lees en schrijf onderwijs actief moet ondersteunen er wordt in eerste instantie gewerkt vanuit een taaldi dac tischeinvalshoek 31 6 a g bus van voorlezen naar leze n bus deed onderzoek naar interactief voorlezen zowel thuis als op school omdat dit taal als communicatiemiddel benadrukt voorlezen vormt het snijpunt tussen mondeling en schrif telijk taalgebruik school moet met voorlezen voortborduren op thuis 32 0 rian aarts ava van baaren de voor schoolse taalomgeving van turkse kinderen observatie van de opvoedingssituatie in twee turkse gezinnen met jonge kinderen maakt duidelijk dat het nederlandse beeld daarvan nogal

vertekend kan zijn de omgang met kleine kinderen is divers en educatief dit on
derzoek hoe klein van schaal ook relateert enkele beelden 328 1990 7 m o e r
247
